

3. Кодлюк Я. П. Ключові компетентності у змісті підручників для початкової школи. Проблеми сучасного підручника: зб. наук. праць. Педагогічна думка. 2016. Вип. 17. С. 182–191.
4. Кодлюк Я. П. Становлення і розвиток проблеми уміння вчитися як ключової компетентності молодших школярів: трохи особистого... Контексти творчості Олександри Яківни Савченко. Уміння вчитися як ключова здатність здобувачів початкової освіти в реаліях воєнного стану: збірник матеріалів II Міжнародних педагогічних читань пам'яті О. Я. Савченко «Контексти творчості Олександри Яківни Савченко. Уміння вчитися як ключова здатність здобувачів початкової освіти в реаліях воєнного стану» / за заг. ред. Олега Топузова, Оксани Онопрієнко: Ін-т педагогіки НАПН України. Київ: Педагогічна думка, 2022. С. 59–65.
5. Онишків З.М. Формування в учнів уміння вчитися в науковій спадщині академіка О. Я. Савченко. Контексти творчості Олександри Яківни Савченко. Уміння вчитися як ключова здатність здобувачів початкової освіти в реаліях воєнного стану: збірник матеріалів II Міжнародних педагогічних читань пам'яті О. Я. Савченко «Контексти творчості Олександри Яківни Савченко. Уміння вчитися як ключова здатність здобувачів початкової освіти в реаліях воєнного стану» / за заг. ред. Олега Топузова, Оксани Онопрієнко: Ін-т педагогіки НАПН України. Київ: Педагогічна думка, 2022. С. 86–89.
6. Пошетун О. Теорія та практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: монографія. Київ, 2004. С. 15–25.
7. Савченко О. Я. Діагностика і дидактичні умови формування у молодших школярів мотивації уміння вчитися. Український педагогічний журнал. 2015. № 1. С. 85–98.
8. Савченко О. Я. Уміння вчитися – ключова компетентність молодшого школяра: посібник. Київ: Педагогічна думка, 2014. 176 с.

*Довганюк Ольга
Науковий керівник – проф. Лупак Наталія*

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

В умовах сучасних соціальних трансформацій особливої значущості набуває проблема розвитку соціальних навичок у дітей молодшого шкільного віку. Її важливість суттєво посилюється в умовах воєнного стану, коли здобувачі змушені функціонувати в ситуації соціальної нестабільності, психоемоційного напруження, порушення звичних форм спілкування та часткової або повної втрати безпечного освітнього середовища. До того ж молодший шкільний вік є сенситивним періодом для формування базових соціальних умінь, зокрема здатності до взаємодії, співпраці, емпатії, дотримання соціальних норм і правил, а також конструктивного вирішення міжособистісних конфліктів. У зв'язку з цим значення набуває обґрунтування педагогічних умов, які забезпечують ефективний розвиток соціальних навичок у дітей зазначеної вікової категорії.

Аналіз психолого-педагогічної літератури (Н. Бібік [5], В. Доміна [1], А. Драган [2], Л. Канішевська [3], Л. Матвійчук [4], Г. Ожубко [6], В. Кириченко [8], О. Расказова [7] та ін.) свідчить, що соціальні навички молодших школярів розглядаються як складне утворення, яке охоплює систему знань про соціальні норми, сформованість комунікативних умінь, здатність до емоційного розуміння інших, регуляцію власної поведінки та готовність до взаємодії в різних ситуаціях. Вчені підкреслюють, що розвиток соціальних навичок у здобувачів

початкової освіти потребує створення відповідних умов, які стимулюють соціальну активність дитини, її включення у комунікативну взаємодію.

Мета статті – обґрунтувати педагогічні умови розвитку соціальних навичок у дітей молодшого шкільного віку.

Соціальні навички є важливою складовою розвитку особистості дитини молодшого шкільного віку, забезпечуючи її здатність ефективно взаємодіяти з оточенням, будувати міжособистісні відносини, дотримуватися соціальних норм і конструктивно розв'язувати складні ситуації. Зважаючи на те, що «в цей період відбувається інтенсивне включення дитини у систему соціальних зв'язків, зокрема в шкільний колектив, де вона набуває первинного досвіду співпраці, взаєморозуміння та самопрезентації, то сформованість соціальних навичок визначає не тільки успішність їх адаптації до освітнього довкілля, а й подальший розвиток комунікативної компетентності, емоційної зрілості та здатності до саморегуляції» [6, с. 348]. Водночас недостатній рівень розвитку вказаних навичок може зумовлювати труднощі у спілкуванні, конфліктність, соціальну ізоляцію та зниження навчальної мотивації, що підкреслює необхідність педагогічного впливу на формування соціальної компетентності дітей.

Узагальнення даних наукової літератури (Н. Бібік [5], В. Доміна [1], Л. Канішевська [3], Л. Матвійчук [4], В. Кириченко [8], О. Расказова [7] та ін.) дає змогу визначити поняття «педагогічні умови» як: 1) спеціально організовану сукупність зовнішніх і внутрішніх факторів освітнього процесу (зміст, методи, форми, засоби, організація взаємодії), які забезпечують досягнення визначеної мети та підвищують ефективність навчання; 2) чинники та обставини, створені педагогом у процесі освітньої діяльності, що сприяють оптимальному перебігу та результативності розвитку особистості; 3) комплекс педагогічних впливів і освітніх можливостей, який забезпечує цілеспрямоване формування та розвиток у суб'єктів навчання певних якостей, умінь, навичок і компетентностей.

Узагальнюючи, педагогічні умови розвитку соціальних навичок молодших школярів визначимо як організовану систему взаємопов'язаних факторів освітнього середовища, а також змісту, методів і форм освітньої діяльності, що забезпечує ефективне формування у них здатності до соціальної взаємодії, дотримання норм поведінки, розвитку комунікативних умінь, емпатії та саморегуляції відповідно до вікових особливостей.

Охарактеризуємо основні педагогічні умови розвитку соціальних навичок у дітей молодшого шкільного віку.

По-перше, однією з провідних педагогічних умов розвитку соціальних навичок у молодших школярів є послідовне формування у них уявлень про соціальні норми, правила співжиття, морально прийнятні способи взаємодії та основи відповідальної поведінки. Слід враховувати, що соціальні навички не можуть бути повноцінно сформованими за відсутності в дитини чіткого розуміння того, що саме є правильним, прийнятним і схвалюваним у взаємодії з іншими людьми. Саме тому важливо, щоб освітній процес не обмежувався лише засвоєнням

знань, а включав систематичне ознайомлення дітей із правилами поведінки в класі, школі, сім'ї, громадських місцях, а також із нормами ввічливості, доброзичливості, взаємоповаги, взаємодопомоги, відповідальності.

Л. Матвійчук зазначає, що реалізація цієї педагогічної умови передбачає «не формальне проголошення правил, а їх осмислення учнями 1-4 класів через конкретні приклади, обговорення ситуацій, аналіз вчинків персонажів художніх творів, моделювання типових соціальних епізодів, у яких дитина має змогу зрозуміти, чому певна поведінка є прийнятною або непринятною» [4, с. 86]. Особливого значення набуває пояснення не тільки самих правил, а й їх сенсу, оскільки дитина повинна усвідомлювати, що норми поведінки не є зовнішнім примусом, а виконують функцію впорядкування міжособистісних відносин, забезпечення комфорту, безпеки та взаєморозуміння у спільному житті. Важливо також, «щоб учитель не тільки повідомляв норми, а й послідовно підтримував їх дотримання у повсякденній шкільній практиці, перетворюючи існуючі правила на реальний регулятор поведінки молодших школярів» [4, с. 87].

По-друге, важливою педагогічною умовою розвитку соціальних навичок у молодших школярів є організація їх комунікативної діяльності. Для здобувачів «спілкування виступає не тільки засобом передачі інформації, а й простором їх соціального навчання, де вони поступово оволодівають вмінням слухати співрозмовника, ставити запитання, висловлювати прохання, аргументувати свою думку, враховувати позицію іншого, домовлятися, співпереживати та конструктивно реагувати на незгоду і заперечення» [2, с. 118]. Для цього педагог має створювати ситуації, у яких діти регулярно включаються у діалогічну, парну, групову та колективну взаємодію. Йдеться про систематичне використання таких форм освітньої роботи, які потребують обміну думками, узгодження дій, колективного пошуку рішення, взаємного пояснення та підтримки. Саме в подібних ситуаціях дитина одержує можливість практично відпрацьовувати соціально-комунікативні вміння, а не тільки дізнаватися про них теоретично.

Особливу увагу слід приділяти тому, щоб комунікативна діяльність була послідовною й методично продуманою. Якщо спілкування між учнями виникає лише випадково, його розвивальний потенціал суттєво знижується. Натомість, пише С. Расказова, «організована комунікація дає змогу ускладнювати соціальні завдання: від простого обміну репліками й відповідей на запитання до спільного планування роботи, аргументованого відстоювання позиції, обговорення суперечливих питань і колективного прийняття рішень» [7, с. 22]. За таких умов комунікативна діяльність стає не допоміжним компонентом навчання, а самостійним засобом формування соціальної зрілості молодшого школяра.

По-третє, серед педагогічних умов розвитку соціальних навичок у дітей молодшого шкільного віку виділимо використання інтерактивних та ігрових методів навчання, оскільки вони найбільшою мірою відповідають їх віковим особливостям та забезпечують активне включення у процес соціального пізнання й взаємодії. Перевага інтерактивних та ігрових

методів полягає в тому, що вони «переводять дитину з позиції пасивного слухача у позицію активного учасника соціальної ситуації. Під час рольових ігор, інсценізацій, тренінгових вправ, моделювання життєвих епізодів, ситуативних завдань, дидактичних ігор і командних заходів учень не тільки засвоює знання про правила поведінки, а й практично пробує різні моделі соціальної взаємодії» [8, с. 102], що дає змогу їм зрозуміти переживання інших людей, навчитися враховувати соціальний контекст та приймати рішення з урахуванням інтересів партнерів по взаємодії.

По-четверте, важливою педагогічною умовою розвитку соціальних навичок учнів є створення позитивно-психологічного тла навчання, яке охоплює «емоційно сприятливу атмосферу в класі, доброзичливий стиль педагогічної взаємодії, підтримку дитячої ініціативи, відсутність приниження, надмірної критики та емоційного тиску» [3, с. 175]. Вказане створює передумови для відкритого спілкування учнів, вияву довіри, доброзичливості, ініціативності та включення у колективну діяльність. Якщо дитина почувається прийнятою, цінною та емоційно захищеною, вона значно легше вступає у взаємодію з іншими, не боїться висловлювати думки, ставити запитання, просити допомоги, пропонувати власні ідеї. Вказане особливо важливо для дітей молодшого шкільного віку, які мають труднощі у спілкуванні, підвищену тривожність, сором'язливість або негативний попередній досвід міжособистісної взаємодії.

Виокремлені педагогічні умови розвитку соціальних навичок у дітей молодшого шкільного віку узагальнено у таблиці 1.

Таблиця 1. Педагогічні умови розвитку соціальних навичок у дітей молодшого шкільного віку

Педагогічна умова	Змістова характеристика педагогічної умови	Роль у розвитку соціальних навичок
Цілеспрямоване формування уявлень учнів про соціальні норми і правила поведінки	Передбачає систематичне ознайомлення дітей із нормами міжособистісної взаємодії, правилами поведінки в різних соціальних ситуаціях, формування уявлень про морально прийнятні вчинки, а також усвідомлення значення соціальних норм для гармонійного співжиття	Формує у школярів нормативну основу соціальної поведінки, сприяє усвідомленню соціально прийнятних способів взаємодії, забезпечує орієнтацію у різних ситуаціях
Організація систематичної комунікативної діяльності учнів	Спрямована на цілеспрямоване включення дітей у різні форми спілкування (діалог, групова робота, дискусії, обговорення), що забезпечують їх обмін думками, узгодження позицій та розвиток навичок взаєморозуміння	Розвиває комунікативні вміння дітей, формує здатність слухати, висловлювати власну думку, враховувати позицію інших, домовлятися та ефективно взаємодіяти у соціумі
Використання інтерактивних та ігрових методів навчання	Охоплює застосування рольових ігор, тренінгових вправ, моделювання соціальних ситуацій, дидактичних ігор та інтерактивних технологій, що забезпечують активну участь дітей в освітньому процесі	Сприяє засвоєнню учнями соціальних ролей і моделей поведінки, розвитку емпатії, формуванню навичок вирішення конфліктів та адаптації до різних соціальних ситуацій

ФАКУЛЬТЕТ ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ

Створення позитивно-психологічного тла навчання	Детермінується забезпеченням емоційно сприятливої атмосфери, підтримкою доброзичливих взаємин, повагою до особистості дитини, створенням належних умов психологічної безпеки та взаємної довіри	Сприяє відкритості учнів у спілкуванні, знижує рівень тривожності, підвищує впевненість у собі, стимулює соціальну активність і готовність до соціальної взаємодії
---	---	--

Отже, розвиток соціальних навичок у дітей молодшого шкільного віку забезпечується сукупністю взаємопов'язаних педагогічних умов, які охоплюють як змістовий, так і організаційно-процесуальний та емоційно-психологічний аспекти освітнього процесу в початковій школі. При цьому цілеспрямоване формування уявлень про соціальні норми і правила поведінки створює нормативну основу їх соціальної компетентності; систематична комунікативна діяльність учнів забезпечує практичне вправлення у взаємодії; використання інтерактивних та ігрових методів навчання активізує соціальне пізнання й емоційне включення дитини в освітній процес; позитивно-психологічне тло навчання створює емоційно сприятливий простір для соціального становлення особистості. Комплексна реалізація цих умов у початковій школі уможливорює ефективний розвиток соціальних навичок учнів, сприяє їх успішній соціалізації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Доміна В. Формування соціальної компетентності молодших школярів у контексті національно-патріотичного виховання. Хмельницький : ХГПА, 2014. 132 с.
2. Драган А. О. Розвиток міжособистісних відносин дітей молодшого шкільного віку. Науковий вісник МНУ ім. В. О. Сухомлинського. 2015. №1 (48). С. 117-120.
3. Канішевська Л. В. Формування толерантності в молодших школярів у позаурочній діяльності : теорія і практика : монографія Київ: Компрінт, 2017. 403 с.
4. Матвійчук Л. Психолого-педагогічні умови формування соціальних навичок учнів. Нова пед. думка. 2016. № 4. С. 85-88.
5. Нова українська школа : посібник для вчителя / за ред. Н. М. Бібік. Київ : Плеяди, 2017. 206 с.
6. Ожубко Г.В. Сутність та структура соціальних навичок. Проблеми сучасної психології : збірник наукових праць КПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. Костюка НАПН України. 2012. №17. С. 347-356.
7. Расказова О. І. Теорія і практика розвитку соціальності молодших школярів : автореф. дис. ... д-ра пед. наук. Луганськ, 2014. 44 с.
8. Формування просоціальної поведінки учнів в умовах превентивного виховного середовища загальноосвітнього навчального закладу : монографія / за ред. В.І. Кириченко. Тернопіль : Тернограф, 2016. 244 с.

Козякова Світлана

Науковий керівник – проф. Кікінежді Оксана

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ВИНИКНЕННЯ ОСОБИСТІСНОЇ ТРИВОЖНОСТІ У РАНЬОМУ ДОРОСЛОМУ ВІЦІ

В сучасних умовах особливої суспільної значущості набуває проблема особистісної тривожності у ранньому дорослому віці. Цей етап часто припадає на період навчання в закладі вищої освіти, коли молода людина здобуває фахові знання, формується як майбутній спеціаліст, громадянин, член суспільства та суб'єкт самостійного життєвого вибору. Водночас